

ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

นำเสนอเมื่อ : 5 ต.ค. 2552

ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

อุดมศักดิ์ มีสุข

นิสิตปริญญาเอก สาขาอาชีวศึกษา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เครื่องมือในการเตรียมประชากรให้มีคุณภาพ คือ การศึกษา การจัดการศึกษาของชาตินั้นจะต้องสอดคล้องกับนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงระบบทั้งสาม การจัดการศึกษาของชาติก็จะต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่ละสังคมจะมีแนวทาง ในการจัดการศึกษาต่างกัน เพราะระบบทั้งสามไม่เหมือนกัน แนวความคิดหรือความเชื่อในการจัดการศึกษาก็คือ ปรัชญาการศึกษา ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาจะยึดแนวทางในการจัดการศึกษาหรือปรัชญาของการศึกษาต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของสังคมและสถานการณ์ทางสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย การจัดการศึกษาของประเทศใดถ้าไม่ยึดการศึกษาที่ถูกต้องก็ไม่มีทางที่จะทำให้ประเทศเจริญไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ปรัชญาการศึกษา จึงเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศ

ความหมายของปรัชญา

ปรัชญา มีความหมายกว้างขวาง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิดของบุคคลและมีลักษณะเป็นนามธรรม การที่จะให้ความหมายของคำว่าปรัชญาที่แน่นอนจึงเป็นเรื่องยาก แต่นักปราชญ์และนักคิดได้พยายามให้ความหมายของปรัชญาไว้มากมาย ซึ่งความหมายหนึ่งอาจเป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นที่ยอมรับของคนอีกกลุ่มหนึ่ง สุดแล้วแต่ว่าบุคคลใดจะมีมุมมองอย่างไรการพิจารณาความหมายของคำว่า ปรัชญา แยกพิจารณาออกเป็น 2 หนี คือความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายโดยอรรถ (อรสา สุขเปรม 2541 : 55-74 ; วิไล ตั้งจิตสมคิด 2540)

1. ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า Philosophy ตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษ ผู้ที่นำมาใช้ คือ ไพทาโกรัส (Pythagoras) เป็นผู้เริ่มใช้คำนี้เป็นครั้งแรก มาจากภาษากรีกว่า Philosophy เป็นคำสนธิระหว่างคำ ว่า Philo แปลว่า ความรัก ความสนใจ ความเลื่อมใส กับคำว่า Sophia ซึ่งแปลว่า ความรู้ ความสามารถ ความฉลาด ปัญญา เมื่อรวม 2 คำเข้าด้วยกัน ก็จะได้คำแปลว่าความรักในความรู้ความรักในความฉลาด หรือความรักในความปราดเปรื่อง (Love of Wisdom) ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษเน้นที่ทัศนคติ นิสัยและความตั้งใจ และกระบวนการแสวงหาความรู้คำว่าปรัชญา

ในภาษาไทยเป็นคำที่พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติขึ้นใช้แทนคำว่า Philosophy ในภาษาอังกฤษ เป็นการบัญญัติเพื่อให้มีคำภาษาไทยว่าปรัชญา ใช้คำว่าปรัชญา เป็นคำในภาษาสันสกฤต ประกอบด้วยรูปศัพท์ 2 คำ คือ ปร ซึ่งแปลว่าไกล สูงสุด ประเสริฐ และคำว่า ชญา หมายถึงความรู้ ความเข้าใจ เมื่อรวมกันเป็นคำว่าปรัชญา

จึงหมายถึงความรู้อันประเสริฐ เป็นความรู้รอบรู้ รู้กว้างขวาง ความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาไทยเน้นที่ตัวความรู้หรือผู้รู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่กว้างขวาง ลึกซึ้ง ประเสริฐ (ไพฑูรย์ สินลาร์ตัน 2524 : 2) จะเห็นได้ความแตกต่างกันในความแตกต่างกันในความหมายของคำ ว่า Philosophy และปรัชญา Philosophy

เป็นความรักในความรู้ อยากที่จะแสวงหาความรู้ หรืออยากค้นหาความจริงอันนิรันดร์ (Ultimate reality) เพื่อให้พ้นไปจากความสงสัยที่มีอยู่ ส่วนคำว่า ปรัชญา เป็นความรู้อันประเสริฐเป็นสิ่งที่เกิดจากการแสวงหาความรู้จนพ้นข้อสงสัยแล้วก็นำไปปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากปัญหาที่พอง นำไปสู่ความสุขที่พึงประสงค์

2. ความหมายโดยอรรถ

นักปรัชญา และนักคิดได้อธิบายถึงความหมายของ ปรัชญาถือว่าเป็นศาสตร์ของศาสตร์ทั้งหลาย ซึ่งหมายถึงว่าปรัชญาเป็นวิชาแม่บทของวิชาการแขนงอื่นๆ และมีความสัมพันธ์กับวิชาทุกๆสาขาดวย (บรรจง จันทรสา 2522 : 3) ปรัชญาจะทำหน้าที่สืบค้นเรื่องราวต่างๆที่มนุษย์ยังไม่รู้และสงสัย จนกระทั่งรู้ความจริงและมีคำตอบของตนเองอย่างชัดเจนในเรื่องรานั้น ก็จะแยกตัวเป็นวิชาหรือศาสตร์ต่างหากออกไป วิชาที่แยกตัวออกไปเป็นวิชาแรกคือ ศาสนา จากนั้นก็มีการพัฒนาวิชาอื่นๆกลายเป็นศาสตร์ต่างๆมากมาย เมื่อมีศาสตร์พัฒนาออกไปมาก เนื้อหาของปรัชญาก็ไม่ค่อยมีแต่ปรัชญาจะทำหน้าที่ในการนำเนื้อหาของศาสตร์ต่างๆมาวิเคราะห์ หาความสัมพันธ์ และหาทางพัฒนาศาสตร์นั้น เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการถามอง ปรัชญาในอีกลักษณะหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าได้มีการนำเอาแนวคิดพื้นฐานของปรัชญามาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับวิชาต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ศาสตร์ต่างเหล่านั้นให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ปรัชญาสังคม ปรัชญาการเมือง ปรัชญาศาสนา ฯลฯ

จากลักษณะของปรัชญาดังกล่าว ได้มีนักคิด นักปรัชญา นักวิชาการได้พยายามให้ความหมายของปรัชญาไว้แตกต่างกัน ดังนี้

2.1 ปรัชญา คือ ศาสตร์หนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหมวดหมู่ หรือระบบความรู้สาขาต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและแปลความหมายข้อเท็จจริงต่างๆ อย่างสมบูรณ์แบบ ปรัชญาจะประกอบด้วยวิชา ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญาและศาสตร์ที่วาดด้วยความรู้ทั้งปวงของมนุษย์ (Good 1959 : 395)

2.2 ปรัชญาคือ ความคิดเห็นใจที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ หรือยังสรุปผลแน่นอนไม่ได้ แต่ถ้าพิสูจน์ได้จนลงตัวแล้วก็จัดว่าเป็นศาสตร์ (จำนง ทองประเสริฐ 2524 : 2)

2.3 ปรัชญาคือ ศาสตร์ชนิดหนึ่ง ที่มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและแปลความหมายข้อเท็จจริงต่างๆอย่างสมบูรณ์แบบ (ภิญโญ สาร 2514: 21)

ความหมายของคำว่าปรัชญามีผู้ให้ทัศนะไว้อีกมากมายและจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะของปรัชญาแต่ละยุคแต่ละสมัยและตามที่ศนะของบุคคล นักปราชญ์บางท่าน อาจจะกล่าวว่า ปรัชญานั้นหาคำตอบไม่ได้ สรุปว่าปรัชญาจะมีลักษณะดังนี้

- 1) ทำหน้าที่รวบรวมรายละเอียดต่างๆ ของโลกและชีวิตไว้ทั้งหมด

2) พยายามหาคำตอบที่เป็นความจริงที่เป็นนิรันดร์ สามารถอธิบายสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นได้

3) ใช้วิธีการทางตรรกวิทยาในการค้นหาความจริง ซึ่งเป็นวิธีการคิดอย่างมีเหตุและผล

4) เนื้อหาของปรัชญาจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย
แล้วแต่ว่าจะสนใจที่จะศึกษาในเรื่องใดหรือปัญหาใด อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ

สาขาของปรัชญา

ปรัชญาแบ่งออกเป็น 3 สาขา คือ

1. อภิปรัชญา (Metaphysics) หรือ ภาววิทยา (Ontology) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความจริง (Reality) เพื่อค้นหาความจริงอันเป็นที่สูงสุด (Ultimate reality) ได้แก่ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ จิตวิญญาณ รวมทั้งเรื่องของพระเจ้า อันเป็นบ่อเกิดของศาสนา

2. ญาณวิทยา (Epistemology) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความรู้ (Knowledge) ศึกษาธรรมชาติของความรู้ บ่อเกิดของความรู้ ขอบเขตของความรู้ ซึ่งความรู้จะได้มาจากแหล่งต่างๆเช่น จากพระเจ้าประจักษ์มาซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของศาสนาต่างๆจากผู้เชี่ยวชาญที่ทำการศึกษาคนควาปรากฏในตำรา เกิดจากการหยั่งรู้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาในทันทีทันใด เช่นพระพุทธเจ้าตรัสรู้หรือเป็นความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาเหตุและผล หรือได้จากการสังเกต

3. คุณวิทยา (Axiology) ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคุณค่าหรือค่านิยม (Value) เช่น คุณค่าเกี่ยวกับความดีและความงาม มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอย่างไรดี อย่างไรงาม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 จริยศาสตร์ (Ethics) ได้แก่คุณค่าแห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง

เป็นคุณค่าแห่งจริยธรรม เป็นคุณค่าภายใน

3.2 สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ได้แก่คุณค่าความงามทางศิลปะ ซึ่งสัมพันธ์กับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งตัดสินได้ยากและเป็นอัตนัย เป็นคุณค่าภายนอก

ปรัชญาพื้นฐาน

ปรัชญาพื้นฐาน หรือปรัชญาทั่วไป เมื่อพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามีลัทธิ ได้แก่

1. ลัทธิจิตนิยม (Idealism)

เป็นลัทธิปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาปรัชญาต่างๆมีกำเนิดพร้อมกับการเริ่มต้นของปรัชญา ปรัชญาลัทธินี้ถือเรื่องจิตเป็นสิ่งสำคัญ มีความเชื่อว่าสิ่งที่เป็นจริงสูงสุดนั้นไม่ใช่วัตถุหรือตัวตน แต่เป็นเรื่องของความคิดซึ่งอยู่ในจิต (Mind) สิ่งที่เราเห็นหรือจับต้องได้นั้น ยังไม่ความจริงที่แท้ความจริงที่แท้จะมีอยู่ในโลกของจิต (The world of mind) เท่านั้น ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของแนวความคิดลัทธิปรัชญานี้ คือ พลาโต (Plato) นักปรัชญาเมธีชาวกรีก ซึ่งมีความเชื่อว่าการศึกษา

คือการพัฒนาจิตใจมากกว่าอย่างอื่น ถ้าพิจารณาลัทธิปรัชญาลัทธิจิตนิยมในแง่สาขาของปรัชญา แต่ละสาขาจะได้ดังนี้

1.1 อภิปรัชญา ถือว่าเป็นจริงสูงสุดเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ต้องพัฒนาคนในด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ

1.2 ญาณวิทยา ถือว่าความรู้เกิดจากความคิดหาเหตุผล และการวิเคราะห์แล้วสร้างเป็นความคิดในจิตใจ

ส่วนความรู้ที่ได้จากการสัมผัสด้วยประสาททั้ง 5 ไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง

1.3 คุณวิทยา ถือว่าคุณค่าความดีความงามมีลักษณะตายตัวคงทนถาวรไม่เปลี่ยนแปลง

ในด้านจริยศาสตร์ ศีลธรรม จริยธรรมจะไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนสุนทรียศาสตร์นั้น การถ่ายทอดความงามเกิดจากความคิดสร้างสรรค์และอุดมการณ์อันสูงส่งสรุปว่า ปรัชญาลัทธิจิตนิยมเป็นการพัฒนาตามจิตใจส่งเสริมการพัฒนาทางด้านคุณธรรม จริยธรรม ศิลปะต่างๆ การจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตนิยมจึงเน้นในด้านอักษรศาสตร์และศิลปะศาสตร์ เป็นผู้มีความรอบรู้โดยเฉพาะตำราการเรียนการสอนมักจะใช้ห้องสมุดเป็นแหล่งคนควาและถ่ายทอดเนื้อหาวิชาสืบต่อกันไป

2. ลัทธิวัตถุนิยม หรือสัจนิยม (Realism) เป็นลัทธิปรัชญาที่มีความเชื่อในโลกแห่งวัตถุ

(The world of things) มีความเชื่อในแสวงหาความจริงโดยจิตตามแนวคิดของจิตนิยมอย่างเดี่ยวไม่พอดังต้องพิจารณาข้อเท็จจริงตามธรรมชาติด้วย ความจริงที่แท้คือ วัตถุที่ปรากฏต่อสายตา สามารถสัมผัสได้ สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของการศึกษาทางดานวิทยาศาสตร์ บิดาของลัทธินี้คือ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีกลัทธิปรัชญาสาขานี้เป็นต้นกำเนิดของการศึกษาทางดานวิทยาศาสตร์

ถ้าพิจารณาปรัชญาลัทธิวัตถุนิยมในแง่สาขาของปรัชญา จะได้ดังนี้

2.1 อภิปรัชญาที่มีความเชื่อว่า ความจริงมาจากธรรมชาติ ซึ่งประกอบสิ่งที่เป็นวัตถุสามารถสัมผัสจับต้องได้ และพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์

2.2 ญาณวิทยา

เชื่อว่าธรรมชาติเป็นบ่อเกิดของความรู้ทั้งหมดความรู้ได้มาจากการได้เห็นได้สัมผัสด้วยประสาทสัมผัส ถ้าสังเกตไม่ได้มองไม่เห็น ก็ไม่เห็นว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง

2.3 คุณวิทยา เชื่อว่าธรรมชาติสร้างทุกสิ่งทุกอย่างมาดีแล้ว

ในด้านจริยศาสตร์ก็ควรประพฤติปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ กฎธรรมชาติก็คือศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งใช้ควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ ส่วนสุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความงามตามธรรมชาติสะท้อนความงามตามธรรมชาติออกมา

สรุปว่า ปรัชญาลัทธิจิตนิยม เน้นความเป็นจริงตามธรรมชาติ การศึกษาหาความจริงได้จากการสังเกตสัมผัสจับต้อง และเชื่อในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ การศึกษาในแนวลัทธิจิตนิยมเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นกำเนิดของวิชาวิทยาศาสตร์

3. ลัทธิประสบการณ์นิยม (Experimentalism) เป็นปรัชญาที่มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ปรัชญากลุ่มนี้มีความสนใจในโลกแห่งประสบการณ์ ฝ่ายวัตถุนิยมจะเชื่อในความเป็นจริงเฉพาะสิ่งที่มนุษย์พบเห็นได้เป็นธรรมชาติที่ปราศจากการปรุงแต่งเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ส่วนประสบการณ์นิยมมีได้หมายถึงสิ่งที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งที่มนุษย์กระทำ คิด และรู้สึก รวมถึงการคิดอย่างใคร่ครวญและการลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในผู้กระทำ กระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้นครบถ้วนแล้ว จึงเรียกว่าเป็น ประสบการณ์ ความเป็นจริงหรือประสบการณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขแห่งประสบการณ์ บุคคลที่เป็นผู้นำของความคิดนี้ คือ วิลเลียม เจมส์(William, James) และจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ชาวอเมริกัน วิลเลียม เจมส์

มีความเห็นว่าประสบการณ์และการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญส่วนจอห์น ดิวอี้ เชื่อว่ามนุษย์จะได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆจากประสบการณ์เท่านั้น

ถ้าพิจารณาปรัชญาลัทธิประสบการณ์นิยมในแง่ของสาขาของปรัชญาจะได้ดังนี้

3.1 อภิปรัชญา เชื่อว่าความจริงเป็นโลกแห่งประสบการณ์ สิ่งใดที่ทำให้สามารถได้รับประสบการณ์ได้ สิ่งนั้นคือความจริง

3.2 ญาณวิทยา เชื่อว่าความรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการลงมือปฏิบัติ กระบวนการแสวงหาความรู้ก็ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method)

3.3 คุณวิทยา เชื่อว่าความนิยมจะเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติทางด้านศีลธรรม จรรยาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างและกำหนดขึ้นมาเอง และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนสุนทรียศาสตร์ เป็นเรื่องของความต้องการและรสนิยมที่คนส่วนใหญ่ยอมรับกัน

สรุปว่า ปรัชญาลัทธิประสบการณ์นิยม เน้นให้คนอาศัยประสบการณ์ในการแสวงหาความเป็นจริงและความรู้ต่าง ๆ ได้มาจากประสบการณ์ การศึกษาในแนวลัทธิปรัชญาเน้นการลงมือกระทำเพื่อหาความจริงด้วยคำตอบของตนเอง

4. ลัทธิอัตถิภาวะนิยม (Existentialism) เป็นลัทธิปรัชญาที่เกิดหลังสุด มีแนวความคิดที่น่าสนใจและท้าทายต่อการแสวงหาของนักปรัชญาในปัจจุบัน (กิริติ บุญเจือ 2522) Existentialism มีความหมายตามศัพท์ คือ Exist แปลว่าการมีอยู่ เช่น ปัจจุบัน มีมนุษย์อยู่ก็เรียกว่า การมีมนุษย์อยู่หรือ Exist ส่วนไดโนเสาร์ไม่มีแล้ว ก็เรียกว่ามันไม่ Exist คำว่าExistentialism จึงหมายความว่า มีความเชื่อในสิ่งที่มีอยู่จริงๆ เท่านั้น (The world of existing)หลักสำคัญของปรัชญาลัทธินี้มีอยู่ว่า การมีอยู่ของมนุษย์มีมาก่อนลักษณะของมนุษย์(Existence precedes essence) ซึ่งความเชื่อดังกล่าวขัดกับหลักศาสนาคริสต์ ซึ่งมีแนวความคิดว่าพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์และสรรพสิ่งในโลก ก่อนที่จะลงมือสร้างมนุษย์พระเจ้ามีความคิดอยู่แล้วว่ามนุษย์ควรจะเป็นอย่างไร ควรจะมีลักษณะอย่างไร ควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร ทั้งหมดเป็นเนื้อหาหรือสาระ ลักษณะของมนุษย์มีมาก่อนการเกิดของมนุษย์ มนุษย์จะต้องอยู่ในภาวะจำยอมที่จะต้องปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระเจ้าหมดเสรีภาพที่จะเลือกกระทำตามความต้องการของตนเองปรัชญาลัทธิอัตถิภาวะนิยมไม่ยอมรับแนวคิดดังกล่าว มีความเชื่อเบื้องต้นว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า ไม่มีลักษณะใด ๆ ติดตัวมา ทุกคนมีหน้าที่เลือกลักษณะหรือสาระต่างๆให้กับตัวเอง การมีอยู่ของมนุษย์ (เกิด) จึงมีมาก่อนลักษณะของมนุษย์หลักสำคัญของปรัชญานี้จะให้ความสำคัญแก่มนุษย์มากที่สุด มนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่างๆได้ตามความพอใจและจะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เลือกถ้าพิจารณาถึงลัทธิอัตถิภาวะนิยมในแง่สาขาของปรัชญาจะได้ดังนี้

4.1 อภิปรัชญา ความจริงเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลจะพิจารณา และกำหนดว่าจะไร

คือความจริง

4.2 ญาณวิทยา การแสวงหาความรู้ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่จะเลือกสรรเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

4.3 คุณวิทยา

ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเลือกค่านิยมที่ตนเองพอใจด้วยความสมัครใจส่วนความงามนั้นบุคคลจะเป็นผู้เลือกและกำหนดเอง โดยไม่จำเป็นต้องให้ผู้อื่นเข้าใจ

สรุปว่า ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวะนิยม เป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ว่ามีความสำคัญสูงสุด ความเป็นตัวของตัวเอง สามารถเลือกกระทำสิ่งใดๆได้ตามความพอใจ แต่จะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่กระทำ การศึกษาในแนวลัทธิปรัชญานี้จะให้ผู้เรียนมีอิสระในการแสวงหาความรู้ เลือกสิ่งต่างๆได้อย่างเสรี มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นมาเอง แต่ต้องรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

ปรัชญาการศึกษา

จากการที่ได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและปรัชญามาโดยลำดับแล้วจะได้พิจารณาต่อไปว่า ปรัชญาและการศึกษามีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดและนำไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาได้อย่างไร (จำนง ทองประเสริฐ 2520 ; วิไล ตั้งจิตสมคิด 2540)

1. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันคือ

ปรัชญามุ่งศึกษาของชีวิตและจักรวาลเพื่อหาความจริงอันเป็นที่สุด
ส่วนการศึกษามุ่งศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และวิธีการที่พัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญงอกงาม
สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทั้งปรัชญาและการศึกษามีจุดสนใจรวม
กันอยู่อย่างหนึ่งคือ การจัดการศึกษาต้องอาศัยปรัชญาในการกำหนดจุดมุ่งหมายและหาคำตอบทางการศึกษา
สรุปว่าปรัชญา มีความสัมพันธ์กับการศึกษาดังนี้

1.1 ปรัชญาช่วยพิจารณาและกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา

การศึกษาเป็นกิจกรรมที่ทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงปรารถนา
ปรัชญาจะช่วยกำหนดแนวทางหรือเป้าหมายที่พึงปรารถนา ซึ่งจะสอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางสังคม เศรษฐกิจ
การเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ
และปรัชญาจะช่วยให้เห็นว่าเป้าหมายทางการศึกษาที่จะเลือกนั้นสอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดีหรือไม่
ชีวิตที่ดีควรเป็นอย่างไร ธรรมชาติของมนุษย์คืออะไร
ปัญหาเหล่านี้นักปรัชญาอาจเสนอแนวความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาในการเลือกเป้าหมายทางการศึกษา (วิทย์
วิศทเวทย์ 2523 : 29)

1.2 ความหมายที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณ และพิจารณาดูการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทุกแง่ทุกมุม
ให้เข้าใจถึงแนวคิดหลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์ ละเหตุผลต่างๆ อย่างชัดเจนมีความต่อเนื่อง
และมีความหมายต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมนี่เองที่เป็นงานสำคัญของปรัชญาต่อการศึกษาหรือที่เราเรียกว่า
ปรัชญาการศึกษา นั่นเอง (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2523 : 34)

สรุปว่าปรัชญากับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างมาก
ปรัชญาช่วยให้เกิดความชัดเจนทางการศึกษาและทำให้นักศึกษาสามารถดำเนินการทางการศึกษาได้อย่างถูกต้องรัด
กุมเพราะได้ผ่านการพิจารณา วิพากษ์วิเคราะห์อย่างละเอียดทุกแง่ทุกมุม ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน
ขจัดความไม่สอดคล้อง และหาทางพัฒนาแนวคิดใหม่ ให้กับการศึกษา

2. ความหมายของปรัชญาการศึกษา

มีผู้ให้นิยามปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันไปหลายทัศนะดังต่อไปนี้

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (Kneller 1971 : 1) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือ
การค้นหาความเข้าใจในเรื่องการศึกษาทั้งหมด
การตีความหมายโดยการใช้ความคิดรวบยอดทั่วไปที่จะช่วยแนะแนวทางในการเลือกจุดมุ่งหมายและนโยบายของก
การศึกษา

เจมส์ อี แมคเคลเลน (McClellan 1976 : 1 อ้างถึงใน อรสา สุขเปรม 2541) กล่าวว่าปรัชญาการศึกษา
คือ สาขาวิชาหนึ่งในบรรดาสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย อันเกี่ยวข้องกับ การดำรงชีวิตของมนุษย์

วิจิตร ศรีสอาน (2524 : 109) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือจุดมุ่งหมาย ระบบความเชื่อ
หรือแนวความคิดที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์ หรืออุดมคติ
ทำนองเดียวกันกับที่ใช้ในความหมายของปรัชญาชีวิตซึ่งหมายถึง อุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิต
แนวทางดำเนินชีวิตนั่นเอง กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการศึกษาคือ จุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 39) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือ อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุด
ซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บท
เป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา
ตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอน

สรุปว่า ปรัชญาการศึกษาคือ แนวความคิด หลักการ และกฎเกณฑ์ ในการกำหนดแนวทาง

ในการจัดการศึกษา ซึ่งนักการศึกษาได้ยึดเป็นหลักในการดำเนินการทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
นอกจากนี้ปรัชญาการศึกษายังพยายามทำการวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา
ทำให้สามารถมองเห็นปัญหาของการศึกษาได้อย่างชัดเจน
ปรัชญาการศึกษาจึงเปรียบเหมือนเข็มทิศนำทางให้นักศึกษาดำเนินการทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ ชัดเจน

และสมเหตุสมผล

3. ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาการศึกษามีอยู่มากมายหลายลัทธิ

ตามลักษณะและตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ต่างก็คิดและเชื่อไม่เหมือนกัน

อาศัยแนวคิดของปรัชญาพื้นฐานที่แตกต่างกัน หรือนำมาผสมผสานกัน ทำให้มีลักษณะที่คาบเกี่ยวกัน หรืออาจมาจากความคิดของปรัชญาพื้นฐานสาขาเดียวกันตั้งนั้นปรัชญาการศึกษาจึงมีหลายลัทธิ หลายระบบ ในที่นี้จะกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาที่เป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางดังต่อไปนี้ (บรรจง จันทรสา 2522 ; อรสา สุขเปรม 2546 : 63 - 74)

3.1 ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

3.2 ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม (Perennialism)

3.3 ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

3.4 ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

3.5 ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

3.1 ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism) เป็นปรัชญาการศึกษาที่เกิดในอเมริกา เมื่อประมาณ

ปี ค.ศ.1930 โดยการนำของ วิลเลียม ซี แบคเลย์ (William C. Bagley) และคณะ ได้รวมกลุ่มกันเพื่อเผยแพร่แนวคิดทางการศึกษาฝ่ายสารัตถนิยม และได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังมีเรื่อยมาอีกเป็นเวลานาน เพราะมีความเชื่อว่าลัทธิปรัชญาสารัตถนิยมมีความเข้มแข็งในทางวิชาการและมีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับระเบียบวินัยได้ดีพอที่จะทำให้โลกเสรีต่อสู้กับโลกเผด็จการของคอมมิวนิสต์ (ภิญโญ สาธร :2525, 31)

3.1.1 แนวความคิดพื้นฐาน ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมาจากปรัชญาพื้นฐาน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายจิตนิยม ซึ่งมีความเชื่อว่า จิตเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตของคน การที่จะรู้และเห็นความจริงได้ก็ด้วยความคิด (Ideas) อีกฝ่ายหนึ่งคือ วัตถุนิยม ซึ่งมีความเชื่อในเรื่อง วัตถุนิยมวัตถุในธรรมชาติที่เราเห็น สัมผัส หรือมีประสบการณ์ต่อสิ่งเหล่านั้น ทั้งสองฝ่ายกลายเป็นเนื้อหาหรือสาระ (Essence) หรือสารัตถศึกษา ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ให้ความสนใจในเนื้อหาเป็นหลักสำคัญ ถือว่าเนื้อหาสาระต่าง ๆ เช่น ความรู้ทักษะ ทักษะ ค่านิยม และอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ดึงดูดถูกต้อง ได้รับการกลั่นกรองมาดีแล้ว ควรได้รับการทำนุบำรุงและถ่ายทอดไปให้แก่คนรุ่นหลัง ถือเป็นการอนุรักษ์และถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

3.1.2 แนวความคิดทางการศึกษา ปรัชญานี้มีความเชื่อว่าการศึกษาคควรมุ่งพัฒนาความสามารถที่มนุษย์มีอยู่แล้ว เช่น ความสามารถในการจำ ความสามารถในการคิด ความสามารถที่จะรู้สึก ฯลฯ การศึกษาคควรมุ่งที่จะถ่ายทอดความรู้ที่สั่งสมกันมา ความเชื่อความศรัทธาต่าง ๆ ที่ยึดถือกันเป็นอมตะ อบรมมนุษย์ใหม่มีความคิดเห็น และความเป็นอยู่สมณะของการเป็นมนุษย์ (Wingo 1974 : 234 อ้างถึงใน อรสา สุขเปรม 2541) ดังนั้นจึงควรจัดประสบการณ์ให้โตมาซึ่งความรู้ ทักษะ ค่านิยมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รู้จักรักษาและสืบทอดทางวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไว้

ก. จุดมุ่งหมายของการศึกษา มี 2 ระดับ คือ ระดับที่กว้าง ได้แก่การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อสังคมมีความเจริญฉลาด ในระดับที่แคบ มุ่งพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์เพื่อให้มีความเฉลียวฉลาด มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างที่ดีงามของคนรุ่นหลัง

ข. องค์ประกอบของการศึกษา

1) หลักสูตร ยึดเนื้อหาวิชาเป็นสำคัญ เนื้อหาที่เป็นวิชาพื้นฐาน ได้แก่ภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

ประวัติศาสตร์ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ค่านิยม และวัฒนธรรม หลักสูตรจะเป็นแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ และจัดเตรียมโดยครู หรือผู้เชี่ยวชาญโดยจัดเรียงลำดับตามความยากง่าย

2) ครู

เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากการศึกษาจะต้องมาจากครูเท่านั้นครูจะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ เพราะครูเป็นผู้ที่รู้เนื้อหาที่ถูกต้องที่สุด ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมในห้องเรียน การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ครูเป็นต้นแบบที่นักเรียนจะต้องทำตามเปรียบเสมือนแม่พิมพ์

3) ผู้เรียนหรือนักเรียนตามปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม

จะต้องเป็นผู้สืบทอดค่านิยมไว้และถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลัง
ผู้เรียนจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูหรือผู้ใหญ่ที่ได้กำหนดเนื้อหาสาระไว้
นักเรียนเป็นผู้รับฟังและทำความเข้าใจในเนื้อหาวิชาต่างๆ แล้วจดจำไว้ เพื่อจะนำไปถ่ายทอดต่อไป
นักเรียนไม่จำเป็นต้องมีความคิดริเริ่ม คอยรับฟังอย่างเดียวและจดจำไว้เท่านั้น

4) โรงเรียน มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสังคม สังคม

มอบหมายให้ทำอะไรก็ให้ไปทำตามนั้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า โรงเรียนเป็นเครื่องมือของสังคม ทำหน้าที่ตามที่สังคมมอบหมายเท่านั้น ไม่ต้องไปแนะนำ หรือเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดแก่สังคม มีหน้าที่อนุรักษ์สิ่งที่มีอยู่และถ่ายทอดต่อไป
เพราะถือว่าทุกอย่างในสังคมดีแล้วโรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศของการศึกษาเพื่อพัฒนาสติปัญญา จริยธรรม และถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้นต่อไป นอกจากนี้โรงเรียนยังต้องยึดกฎระเบียบให้อยู่ในกรอบที่สังคมต้องการ

5) กระบวนการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ ครูเป็นผู้อธิบาย ชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจ

วิธีการเรียนการสอนจึงเน้นการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก
นอกจากนี้การเรียนการสอนยังฝึกฝนการเป็นผู้นำในกลุ่ม ซึ่งผู้นำจะต้องมีระเบียบวินัย ควบคุมและรักษาตนเองได้ดีเป็นแบบอย่างที่ดี จัดตารางสอน จัดห้องเรียน แผนผังที่นั่งในห้องเรียน ครูเป็นผู้กำหนดแต่ผู้เดียว

3.2 ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม (Perennialism)

เป็นปรัชญาการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผล(Rational realism) หรือบางทีเรียกว่าเป็นพวกโทมนัสนิยมใหม่ (Neo - Thomism) เกิดขึ้นในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังมีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะประเทศทางตะวันตกซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ก่อให้เกิดการแข่งขันทางการค้าอย่างไม่เป็นธรรม มีการเอาไรต์เอาเปรียบสินค้ำ ราคาสูงเกิดปัญหาครอบครัว ขาดระเบียบวินัย มนุษย์ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ทำให้วัฒนธรรมเสื่อมสลายลงไป จึงมีการเสนอปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ขึ้นมาเพื่อให้ความรู้เป็นสิ่งนำพามนุษย์ไปสู่ความมีระเบียบเรียบร้อย มีเหตุและผล มีคุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นที่มาของปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม

ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม มีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ ผู้เป็นต้นคิดของปรัชญาลัทธินี้ คือ อริสโตเติล (Aristotle) และเซนต์ โทมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas) อริสโตเติลได้พัฒนาปรัชญาลัทธินี้โดยเน้น การใช้ความคิดและเหตุผล จนเชื่อได้ว่า Rational humanism ส่วนอะไควนัส ได้นำมาปรับให้เข้ากับสถานการณ์ โดยคำนึงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า เรื่องศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุและผล แนวคิดนี้มีส่วนสำคัญโดยตรงต่อแนวคิดทางการศึกษาในศตวรรษที่ 20 นักปรัชญาที่เป็นผู้นำของปรัชญานี้ในขณะนี้คือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัทชินส์ (Robert M. Hutchins) และคณะได้รวบรวมหลักการและให้กำเนิดปรัชญานิรันดรนิยมขึ้นมาใหม่ในปี ค.ศ.1929

3.2.1 แนวความคิดพื้นฐาน ปรัชญานิรันดรนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญา จิตนิยมและปรัชญาวัตถุนิยม ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้แบ่งออกเป็น 2 ทิศนะ คือ ทิศนะแรกเน้นในเรื่องเหตุผลและสติปัญญา อีกทิศนะหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา โดยเฉพาะกลุ่ม ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ตั้งแต่ 2 ทิศนะ เกี่ยวข้องกับเหตุและผล จนเชื่อได้ว่าเป็น โลกแห่งเหตุผล(A world of reason) ส่วนคำวานิรันดร เชื่อว่าความคงทนถาวรย่อมเป็นจริงมากกว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลง การศึกษาควรสอนสิ่งที่เป็นนิรันดร ไม่เปลี่ยนแปลง และจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทุกยุคทุกสมัย ได้แก่คุณค่าของเหตุผล คุณค่าของศาสนา เป็นการนำเอาแบบอย่างที่ดีของอดีตมาใช้ในปัจจุบันหรือย้อนกลับไปสู่สิ่งที่ดีงามในอดีต

3.2.2 แนวคิดทางการศึกษา ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เชื่อว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดของธรรมชาติมนุษย์คือความสามารถในการใช้เหตุผล ซึ่งความสามารถในการใช้เหตุผลนี้จะควบคุมอำนาจฝ่ายต่ำของมนุษย์ได้ เพื่อใ้มนุษย์บรรลุจุดมุ่งหมายในชีวิตที่ปรารถนา ดังที่ โรเบิร์ต เอ็มฮัทชินส (Hutchins 1953 : 68) กล่าวว่า

การปรับปรุงมนุษย์ หมายถึงการพัฒนาพลังงานเหตุผล ศิลธรรมและจิตใจอย่างเต็มที่ มนุษย์ทุกคนล้วนมีพลังเหล่านี้ และมนุษย์ควรพัฒนาพลังที่มีอยู่ให้ดีที่สุด การศึกษาในแนวปรัชญาการศึกษานี้นั้นเรียกว่า

การจัดประสบการณ์ให้ได้มาซึ่งความรู้ ความคิดที่เป็นสัจธรรม มีคุณธรรม และมีเหตุผล

ก. จุดมุ่งหมายของการศึกษา ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์เพราะมนุษย์มีพลังธรรมชาติอยู่ในตัว พลังในที่นี้คือสติปัญญา จะต้องพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ให้เต็มที่ เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาสติปัญญาอย่างดีแล้วก็จะทำอะไรอย่างมีเหตุมีผล การจัดการศึกษาก็ควรจะพัฒนาคุณสมบัติเชิงสติปัญญาและเหตุผลในตัวมนุษย์ เพื่อใ้มนุษย์ดำรงความเป็นคนดีตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง แต่ไม่เน้นการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ข. องค์ประกอบของการศึกษา

1) หลักสูตร กำหนดโดยผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ เป็นหลักสูตรที่เน้นวิชาทางศิลปศาสตร์ (Liberal arts) ซึ่งมีอยู่ 2 กลุ่มคือ กลุ่มศิลปภาษา (Liberacy arts) ประกอบด้วยไวยากรณ์ วาทศิลป์และตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องของการอ่าน การฟัง การพูด การเขียนและการใช้เหตุผล อีกกลุ่มหนึ่งคือ ศิลปะการคำนวณ (Mathematical arts) ประกอบด้วยเลขคณิต วิทยาศาสตร์ ปรัชญา ดาราศาสตร์ และดนตรี นอกจากนี้ยังให้ผู้เรียนรู้ผลงาน อันมีค่าของผู้มีอัจฉริยะในอดีตเพื่อคงความรู้เอาไว้ เช่น ผลงานอมตะทางด้านศิลปวรรณกรรม ดนตรีรวมทั้งผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ในปัจจุบันได้แก่หลักสูตรของวิชาพื้นฐานทั่วไป (General education) ในระดับอุดมศึกษา

2) ครู ปรัชญาการศึกษานี้มีความเชื่อว่าเด็กเป็นผู้มีเหตุผลและมีชีวิตที่มีวิญญาณ ครูจะต้องรักษาวิญญูทางจิตใจ และเป็นผู้นำทางวิญญาณของนักเรียนทุกคน ครูต้องเป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ เขาใจเนื้อหาวิชาที่สอนอย่างถูกต้องชัดเจน มีความคิดยาวไกล เป็นผู้ดูแลรักษาระเบียบวินัย ควบคุมความประพฤติของผู้เรียน เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติที่ดี

3) ผู้เรียน โดยธรรมชาติเป็นผู้มีเหตุผลมี สติ มีศักยภาพในตัวเองที่สามารถพัฒนาไปสู่ความมีเหตุผล ถือว่าผู้เรียนมีความสนใจใคร่เรียนรู้ อยู่แล้ว ดังที่อริสโตเติลกล่าวไว้ว่า All man by nature desire to know (ไพทอริ สินลาร์ตัน 2523 : 74) การใ้การศึกษาจึงต้องพัฒนาสิ่งที่ผู้เรียนมีอยู่อย่างเต็มที่ โดยมุ่งพัฒนาเป็นรายบุคคลฝึกฝนคุณสมบัติที่มีอยู่โดยการสอนและการแนะนำของครู ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสเรียนเท่าเทียมกันหมด ใช้หลักสูตรเดียวกันทั้งเด็กเก่งและเด็กอ่อน ถ้าเด็กอ่อนเข้าใจยากก็ต้องฝึกฝนบ่อยๆ หรือทำซ้ำกันเพื่อไปให้ถึงมาตรฐานเดียวกับเด็กเก่ง 4) โรงเรียน ไม่มีบทบาทต่อสังคมโดยตรง เพราะเน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลักใหญ่ เพราะถือว่า ถ้าเกิดการพัฒนาในตัวบุคคลแล้วก็สามารถทำให้สังคมนั้นดีขึ้นด้วยโรงเรียนจึงเป็นเสมือนตัวกลางในการเตรียมผู้เรียนให้เกิดความก้าวหน้าที่ดีงามที่สุดของวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีต โรงเรียนจะสร้างบรรยากาศและจัดสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะสร้างความนิยมในวัฒนธรรมที่มีอยู่และเคร่งครัดในระเบียบวินัยโดยเน้นการประพฤติปฏิบัติ

5) กระบวนการเรียนการสอน ใช้วิธีท่องจำเนื้อหาวิชาต่าง ๆ และฝึกให้ใช้ความคิดหาเหตุผลโดยอาศัยหลักวิชาที่เรียนรู้ไว้แล้วเป็นแนวทางพื้นฐานแห่งความคิด เพื่อพัฒนาสติปัญญาหรือเนนदानพุทธิศึกษา ที่เรียกว่า Intellectual Education (Wingo 1974 : 148 อ้างถึงใน อรสา สุขเปรม 2541)

นอกจากนี้ผู้เรียนจะต้องมีความพร้อมทางจิตใจจึงจะสามารถจดจำสิ่งต่าง ๆ ได้ การเรียนการสอนที่กระตุ้นและหนุนให้เกิดศักยภาพดังกล่าว จึงต้องมีการอภิปรายถกเถียง ใช้เหตุผล และสติปัญญาโต้แย้งกัน ครูเป็นผู้นำในการอภิปราย ตั้งประเด็นและย้่วยใ้มีการอภิปรายถกเถียงกัน ผู้เรียนจะได้พัฒนาสติปัญญาของตนใ้ได้อย่างเต็มที่

3.3 ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

ปรัชญานี้ให้กำเนิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดดั้งเดิมที่การศึกษาหมกหมุ่นแต่เนื้อหา สอนให้ท่องจำเพียงอย่างเดียว ทำให้เด็กพัฒนาตามสติปัญญาอย่างเดียว ไม่มีความคิดสร้างสรรค์

ไม่มีความกล้าและความมั่นใจในตนเอง ประกอบกับมีความก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดแนวความคิดปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมขึ้น ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1870 โดยฟรานซิส ดับเบิลยู. ปาร์กเกอร์ (Francis W. Parker) ได้เสนอให้มีการปฏิรูปการศึกษาเสียใหม่ เพราะการเรียนแบบเก่าเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัย แต่แนวคิดนี้ไม่ได้รับการยอมรับ ต่อมา จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้นำแนวคิดนี้มาทบทวนใหม่ โดยเริ่มงานเขียนชื่อ School of Tomorrow ออกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1915 ต่อมา มีผู้สนับสนุนมากขึ้น จึงตั้งเป็นสมาคมการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education Association) (Kneller 1971 : 47) และนำแนวคิดไปใช้ในโรงเรียนต่างๆ แต่ก็ถูกโจมตีจากฝ่ายปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปรัชญาการศึกษา สารัตถนิยมกลับมาได้รับความนิยมอีก จนสมาคมการศึกษาพัฒนาการนิยมต้องยุบเลิกไป แต่แนวคิดทางการศึกษาปรัชญาพัฒนาการนิยมยังคงใช้ในสหรัฐอเมริกา ต่อมาได้รับความนิยมมากขึ้นและแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

3.3.1 แนวความคิดพื้นฐาน ปรัชญาพัฒนาการนิยมมีพื้นฐานมาจากปรัชญาลัทธิประจักษ์วาท (Empirism) ซึ่งเกิดในประเทศอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 17

ต่อมาได้นำเอาแนวคิดประจักษ์วาทมาสร้างเป็นปรัชญาลัทธิใหม่ มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น Experimentalism, Pragmatism, Instrumentalism

ซึ่งปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมก็มีแนวคิดมาจากปรัชญาดังกล่าวคำว่า พัฒนา หรือ Progressive หมายถึง ก้าวหน้า เปลี่ยนแปลง ไม่หยุด อยู่กับที่สาระสำคัญของความเป็นจริงและการแสวงหาความรู้ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้จากประสบการณ์ ประสบการณ์จะนำไปสู่ความรู้ และความรู้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ปรัชญาเน้นกระบวนการ โดยเฉพาะกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์เมื่อนำมาใช้กับการศึกษา

แนวทางของการศึกษาจึงต้องพยายามปรับปรุงให้สอดคล้องกับกาลเวลาและภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ การศึกษาจะไม่สอนให้คนยึดมั่นในความจริง ความรู้ และค่านิยมที่คงที่ หรือสิ่งที่กำหนดไว้ตายตัว ต้องหาทางปรับปรุงการศึกษาอยู่เสมอ เพื่อนำไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ (บรรจง จันทรสา 2522 : 244) ปรัชญานี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปรัชญาประสบการณ์นิยม (Experimentalism)

3.3.2 แนวความคิดทางการศึกษา มีแนวคิดว่าการศึกษาคือชีวิต มิใช่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต หมายความว่า การที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยการเข้าใจความหมายของประสบการณ์นิยม ฉะนั้นผู้เรียนจึงควรจะได้เรียนรู้ในสิ่งที่เหมาะแก่วัยของเขาและสิ่งที่จัดให้ผู้เรียนเรียนควรจะเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจปัญหาชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และหาทางปรับตัวให้เข้ากับภาวะที่เป็นจริงในปัจจุบัน (Kneller 1971 : 48 - 53)

ก. จุดมุ่งหมายของการศึกษา ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ไม่มีจุดมุ่งหมายที่ตายตัว เพราะชีวิตเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกวัตถุประสงค์ของการศึกษาก็เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดแนวทางในการแก้ปัญหาแต่ละครั้ง และเป็นวิถีทางให้เกิดการเรียนรู้ที่ใหม่กว่าต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนผู้เรียนจะต้องพัฒนาตนเองทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาควบคู่กันไป เรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจสามารถนำความรู้ไปปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถแก้ปัญหาได้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีวินัยในตนเอง (Self discipline)

ข. องค์ประกอบของการศึกษา

1) หลักสูตร ปรัชญาต้องการให้ผู้เรียนเรียนจากประสบการณ์ในชีวิตจริง เป็นประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับสังคม หลักสูตรจึงครอบคลุมชีวิตประจำวันทุกรูปแบบที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ทุกรูปแบบ หลักสูตรจะเน้นวิชาที่เสริมสร้างประสบการณ์ทางสังคม ตลอดจนชีวิตประจำวัน เนื้อหา ได้แก่ สังคมศึกษา วิชาทางภาษา วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ แต่ความสำคัญของการศึกษา พิจารณาในแง่ของวิธีการที่นำมาใช้ คือ กระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาในบทเรียน และนำเอากระบวนการแก้ปัญหาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2) ครู ไม่เป็นผู้ออกคำสั่ง

แต่ทำหน้าที่ในการแนะแนวทางให้แก่ผู้เรียนแล้วจัดประสบการณ์ที่ดีที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน ครูจะต้องมีความรู้และประสบการณ์อย่างกว้างขวาง รู้จักผู้เรียนเป็นอย่างดีและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และวางแผนให้เกิดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความสามารถและความต้องการของผู้เรียน จัดสภาพในโรงเรียนและในห้องเรียนให้พร้อมที่จะศึกษาเล่าเรียนให้ได้ประสบการณ์ตามที่ต้องการ

3) นักเรียน ปรึกษาหารือให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนมาก ถือว่าผู้เรียน

โดยธรรมชาติมีอินทรีย์ที่จะสืบเสาะแสวงหาประสบการณ์และพร้อมที่จะรับประสบการณ์ (เมธีปัลลันธนา นนท์ 2523 : 90) ผู้เรียนจะได้ประสบการณ์ด้วยการลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by doing) ผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วมในการเลือกตัดสินใจและต้องทำงานร่วมกัน (Participation) เพื่อให้การเรียนการสอนตรงกับความต้องการและความสนใจและความสามารถของผู้เรียน

4) โรงเรียน ทำหน้าที่เป็นแบบจำลองสังคม

โดยเฉพาะแบบจำลองที่ดึงมโนทัศน์และประสบการณ์ในสังคม โดยการจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม เริ่มจากการเรียนรู้พื้นฐานของสังคม ลักษณะอื่น ๆ ของสังคม โรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยโดยให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้สิ่งแปลกๆ ใหม่ ๆ มีความพร้อมมีความรู้จัก และเข้าใจสังคมอย่างดี พอที่จะออกไปปรับปรุงและพัฒนาสังคมได้ (ศักดิ์ประจักษ์ประทานพร 2523 : 64 – 65)

5) กระบวนการเรียนการสอน เป็นการสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child centered)

โดยให้ผู้เรียนมีบทบาทมากที่สุด การเรียนเป็นเรื่องการกระทำ (Doing) มากกว่ารู้ (Knowing) การเรียนการสอนจึงให้ผู้เรียนลงมือกระทำเพื่อให้เกิดประสบการณ์และการเรียนรู้ การกระทำทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ ครูต้องจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ (Problem solving)

3.4 ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ในปี ค.ศ. 1930 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

ในสหรัฐอเมริกา เกิดปัญหาการว่างงาน คนไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม จึงมีนักคิดกลุ่มหนึ่งพยายามจะแก้ปัญหาสังคมโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม ผู้นำของกลุ่มนักคิดกลุ่มนี้ ได้แก่ จอร์จ เอส เคทส์ (George S. Counts) ซึ่งมีความเห็นด้วยกับหลักการประชาธิปไตย แต่ต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และควรเห็นว่าโรงเรียนควรมีหน้าที่แก้ปัญหาเฉพาะอย่างของสังคมผู้ที่วางรากฐานและตั้งทฤษฎีปฏิรูปนิยม ได้แก่ ซีโอดอร์ บรามเมลด์ (Theodore Brameld) ในปี ค.ศ. 1950 โดยได้เสนอปรัชญาการศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคมและได้ตีพิมพ์

ลงในหนังสือหลายเล่ม ซีโอดอร์ บรามเมลด์ จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม

3.4.1 แนวความคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมมีแนวความคิดที่พัฒนามาจากปรัชญาพัฒนาการนิยม หรือ ปฏิบัตินิยม ซึ่งมีความเชื่อว่า ความรู้ ความจริง เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความรู้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ปรัชญาพัฒนาการนิยมเน้นความสำคัญของการพัฒนาผู้เรียน สอนปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมมีแนวความคิดว่า ผู้เรียนมิได้เรียนเพื่อมุ่งพัฒนาตนเองเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเรียนเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาสังคมให้สังคมเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงคำว่า ปฏิรูป หรือ Reconstruct หมายถึง บูรณะ การสร้างขึ้นมาใหม่ หรือทำขึ้นมาใหม่ เน้นการสร้างสังคมใหม่ เพราะว่าสังคมขณะนั้นมีปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และการเมือง การศึกษาจึงมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือสร้างสังคมและวัฒนธรรมที่ดีงามขึ้นมาใหม่ เป็นสังคมในอุดมคติที่มีความเพียบพร้อม และจะต้องทำอย่างรีบด่วน

3.4.2 แนวคิดทางการศึกษา

เนื่องจากการศึกษามีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแยกไม่ออก การศึกษาจึงควรนำสังคมไปสู่สภาพที่ดีที่สุด การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนเข้าใจและ

มุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมอุดมคติขึ้นมาให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภาวะทางเศรษฐกิจของโลกยุคใหม่

ก. จุดมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาจะต้องมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ระบบสังคมขึ้นมาใหม่จากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ และสังคมใหม่ที่สร้างขึ้นนั้นจะต้องอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย การศึกษาจะต้องส่งเสริมการพัฒนาสังคมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปพัฒนาสังคมโดยตรง

ข. องค์ประกอบของการศึกษา

1) หลักสูตร เนื้อหาวิชาที่นำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร

จะเกี่ยวกับปัญหาและสภาพของสังคมเป็นส่วนใหญ่จะเน้น วิชาสังคมศึกษา เช่น กระบวนการทางสังคม การดำรงชีวิตในสังคม สภาพเศรษฐกิจและการเมือง วิทยาศาสตร์ในชีวิตประจำวัน ศิลปะในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้มีความเข้าใจ

ในกลไกของสังคม และสามารถหาแนวทางในการสร้างขึ้นมาสังคมใหม่

2) ครูทำหน้าที่รวบรวม สรุป วิเคราะห์ปัญหาของสังคมแล้วเสนอ แนวทางให้ผู้เรียนแก้ปัญหาของสังคม ครูจะต้องให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดพิจารณาในการแก้ปัญหาต่างๆและเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาใหม่ และเชื่อมั่นว่าจะกระทำได้โดยวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

3) ผู้เรียน ปรัชญาเชื่อว่า ผู้เรียนคือผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาสังคม และ

ความยุติธรรมดังนั้น

ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ตระหนักในปัญหาสังคมเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันเพื่อการแก้ปัญหาสังคม ผู้เรียนจะได้รับการเรียนรู้เทคนิควิธีการต่างๆที่จะนำมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของสังคม แล้วให้ผู้เรียนหาข้อสรุปและตัดสินใจเลือก (Kneller 1971 : 36)

4) โรงเรียน ตามปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมโรงเรียนจะมีบทบาทต่อสังคมโดยตรง โดยมีส่วนในการรับรู้ปัญหาของสังคม ร่วมกันแก้ปัญหาของสังคม รวมทั้งสร้างสังคมใหม่ที่เหมาะสม ดีงาม โรงเรียนจะต้องใฝ่หาว่า อนาคตของสังคมจะเป็นเช่นไร แล้วนำทางให้ผู้เรียนไปพบกับสังคมใหม่ โดยให้การศึกษาแก่ผู้เรียนเพื่อพร้อมที่จะวางแผนให้กับสังคมใหม่และโรงเรียนจะต้องมีบรรยากาศในการเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นของคน สอนใหญ่ ละเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นเขามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และดำเนินการเป้าหมายของ โรงเรียนคือ โรงเรียนชุมชน (Community school)

5) กระบวนการเรียนการสอน มีลักษณะคล้ายกับปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม คือ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง และลงมือกระทำเอง สามารถมองเห็นปัญหาและเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการต่างๆ หลายวิธี เช่นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method) วิธีการโครงการ (Project method) และวิธีการแก้ปัญหา (Problem solving) เป็นเครื่องมือ

3.5 ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญานี้เกิดขึ้นเนื่องจากความรู้สึกที่ว่ามนุษย์กำลังสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง

การศึกษาที่มีอยู่ก็มีส่วนทำลายความเป็นมนุษย์

เพราะสอนให้ผู้เรียนอยู่ในกรอบของสังคมที่จำกัดเสรีภาพความเป็นตัวของตัวเองให้ลดน้อยลง

นอกจากนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังมีส่วนในการทำลายความเป็นมนุษย์

เพราะต้องพึ่งพามากเกินไปนั่นเองผู้ให้กำเนิดแนวความคิดใหม่ทางปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม ได้แก่ ซอเรน คีร์เคอร์การ์ด (Soren Kierkegard) นักปรัชญาชาวเดนมาร์ก เขาได้เสนอความคิดว่า

ปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นทุกคนจึงควรสร้างปรัชญาของตนเองจากประสบการณ์ ไม่มีความ

จริงนิรันดร์ให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตัวตาย ความจริงที่แท้คือสภาพของมนุษย์ (Human condition)(กิริติ บุญเจือ 2522: 14) แนวคิด

ของ คีร์เคอร์การ์ด มีผู้สนับสนุนอีกหลายคน ซึ่งเป็นคนร่วมสมัยในช่วงปี ค.ศ. 1950 - 1965 แต่ความพยายาม

ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาก็เป็นเวลาราว 10 ปีต่อมาและผู้ริเริ่มนำมาใช้ทดลองในโรงเรียน คือ เอ เอส นีล (A.S. Neil) โดยทดลองในโรงเรียนสาธิตและโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (Summer hill) ในประเทศอังกฤษ

3.5.1 แนวความคิดพื้นฐาน

ปรัชญานี้มีความสนใจและความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่จริงของมนุษย์ มนุษย์จะต้องเข้าใจและรู้จักตนเอง มนุษย์ทุกคนมีความสำคัญและมีลักษณะเด่นเฉพาะตนเอง ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเลือกตัดสินใจในการกระทำสิ่งใดๆ แต่จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้ยกย่องมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด ส่งเสริมให้มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเอง แต่ก็ต้องไม่มองข้ามเสรีภาพของผู้อื่น หมายถึงจะต้องเป็นผู้ใช้เสรีภาพบนความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดระโยชน์ต่อส่วนรวม

3.5.2 แนวความคิดทางการศึกษา คำว่า อัตถิภาวะ ตามสารานุกรมปรัชญาอธิบายว่า มาจาก

คำว่าอัตถิ = เป็นอยู่ + ภาวะ = สภาพ (กิริติ บุญเจือ 2521 : 280) เมื่อรวมกันแล้วแปลว่า สภาพที่เป็นอยู่ (Existence) ดังนั้นการศึกษาตามปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงส่งเสริมให้มนุษย์แต่ละคนรู้จักพิจารณาตัดสินสภาพและเจตจำนงที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิต การศึกษาจะต้องให้อิสระแก่ผู้เรียนที่จะเลือกสรรสิ่งต่างๆ ได้อย่างเสรี มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

ก. จุดมุ่งหมายของการศึกษา การศึกษาจะต้องทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตนเอง ว่ามีความต้องการอย่างไร แล้วพัฒนาตนเองไปตามความต้องการอย่างอิสระ เพื่อจะได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ด้วยการเลือกเรียนได้ตามความพอใจ และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่เลือก นอกจากนี้ยังมุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง (Self discipline)

ข. องค์ประกอบของการศึกษา

1) หลักสูตร ไม่กำหนดตายตัว แต่ต้องเป็นหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ดีขึ้น เนื้อหาของหลักสูตรจะเน้นทางสาขามนุษยศาสตร์ (Humanities) เช่น ศิลปะ ปรัชญา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ การเขียน การละคร จิตรกรรม ศิลปะประดิษฐ์ นักปรัชญาเชื่อว่าวิชาเหล่านี้จะฝึกฝนผู้เรียนทางด้านสุนทรียศาสตร์ อารมณ์ และศีลธรรม จริยธรรมอันดีงาม วิชาต่าง ๆ ไม่ได้จัดให้เรียนตายตัว แต่จะให้ผู้เรียนเลือกได้ตามความพอใจ และความเหมาะสมเพื่อผู้เรียนจะได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง

2) ครู มีบทบาทคล้ายกับปรัชญาพัฒนาการนิยม ทำหน้าที่คอยกระตุ้น หรือเร่งให้ผู้เรียนตื่นตัว ให้เข้าใจตนเอง สามารถไขความถนัดและความสามารถเฉพาะตัวออกมาให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด ครูจะให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนมาก ให้เสรีภาพ และเคารพในศักดิ์ศรีของผู้เรียน ให้ผู้เรียนรู้จักรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง และครูจะต้องเป็นผู้จริงในเรื่องที่สอนข้อสัตย์และจริงใจต่อผู้เรียน

3) ผู้เรียน ถือว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดในกระบวนการศึกษาและเชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่

มีความคิด มีความสามารถในตนเองมีเสรีภาพอย่างแท้จริง เป็นผู้ que เลือกแนวทางที่จะพัฒนาตนเอง ด้วยตนเอง เพราะเป้าหมายการศึกษามีขึ้นเพื่อความรู มิใช่เพื่อสังคม แต่เพื่อผู้เรียนที่จะรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง ดังนั้นเหตุนี้แนวทางจริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติต่างๆ เป็นเรื่องส่วนบุคคล

ที่จะเลือกใช้วิธีทางใด แต่ทั้งนี้จะต้องมีวินัยในตนเอง และรับผิดชอบต่อการกระทำและผลที่เกิดขึ้น (Power 1982 : 145 อ้างถึงใน อรสา สุขเปรม 2541)

4) โรงเรียน

ต้องสร้างบรรยากาศแห่งเสรีภาพทั้งในและนอกห้องเรียนและจัดสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนเกิดความพอใจที่จะเรียน สร้างคนให้เป็นตัวของตนเอง คือให้นักเรียนเลือกอย่างอิสระ สอนแนวทางในด้านจริยธรรม ทางโรงเรียนจะไม่กำหนดตายตัวแต่จะให้ผู้เรียนได้เลือกแนวทางของผู้เรียน

5) กระบวนการเรียนการสอน เน้นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด ให้ผู้เรียนพบความเป็นจริงด้วยตัวเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกเรียนด้วยตนเองของเขาเอง การเรียนจะต้องเรียนรู้จากสิ่งภายในก่อน หมายถึงจะต้องให้ผู้เรียนรูว่าตนเองพอใจอะไรมีความต้องการอะไรอย่างแท้จริง แล้วเลือกเรียนในสิ่งที่พอใจหรือต้องการ กระบวนการเรียนการสอนจะเน้นการมีส่วนร่วม เป็นหลักสำคัญในการเรียนรู้ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญาที่ท้าทายแนวความคิดของคนรุ่นใหม่ และได้แพร่หลายไปยังประเทศต่างๆ ในประเทศไทยได้มีการนำมาทดลองใช้เป็นครั้งแรกที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี เป็นความพยายามที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีอิสระเสรีภาพในเลือกเรียนวิชาต่างๆ ปัจจุบันโรงเรียนนี้ยังดำเนินการสอนอยู่ แต่ก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมและนับได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

สรุป

ปรัชญาพื้นฐาน เป็นปรัชญาที่เป็นรากฐานในการกำเนิด ปรัชญาการศึกษา ดังนั้นการศึกษาพื้นฐาน ทำให้เรามีความเข้าใจที่มา แนวคิด ในลักษณะปรัชญาได้ถ่องแท่มากขึ้น ไม่จิตนิยม ที่เน้นจิตเป็นสำคัญ เน้นความเชื่อในโลกแห่งวัตถุ และการสัมผัส ประสบการณ์นิยมที่เน้นโลกแห่งประสบการณ์เป็นหลักให้เรามุ่งทำงาน มากกว่าเรียนแต่ทฤษฎี อัตถิภาวนิยม เห็นว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่าและให้ความสำคัญของมนุษย์มากปรัชญาการศึกษาทั้ง 5 ลัทธิดังกล่าว แต่ละปรัชญาจะมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน การนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา จะต้องพิจารณาว่าแนวทางใด จึงจะดีที่สุด ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ปรัชญาการศึกษาลัทธิหนึ่งอาจจะเหมาะกับประเทศหนึ่ง เพราะเป็นประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน ต้องใช้ลัทธิการศึกษาอีกลัทธิหนึ่ง ประเทศไทยก็ได้นำเอาปรัชญาการศึกษานี้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม